10. SINIF TARİH · 1. DÖNEM 1. YAZILI · 90+ SÜRÜMÜ

Türkistan'dan Türkiye'ye (1040-1299)

Dandanakan'dan Kösedağ'a hangi savaş Türk tarihinin yönünü değiştirdi, Selçuklu devlet yapısında ne değişti ne aynı kaldı, Ahilik şehirleri nasıl şekillendirdi, Mevlana'dan Cezeri'ye bu topraklar insanlığa ne kattı? Bu notta yazılıda sorumlu olduğun her konuyu tarih şeritleriyle, karşılaştırma tablolarıyla, **Derinleşelim** kutularıyla ve özgün kaynak metinleriyle bulacaksın. Örnekler **Kolay, Orta, Zor** diye zorlaşır. Sonda konuları birleştiren bir **90+ Atölyesi** ve cevap anahtarlı **2 prova** var.

Sınav bilgisi ve kapsam

9, 10 ve 11. sınıf Tarih ortak yazılısı (OYSS) **4 Kasım 2026**. Süre **40 dakika**, toplam **100 puan**. Sorular **açık uçlu** olur; ortalama **6–8 soru** gelir, kâğıt en fazla 4 sayfadır. Soruların **2'sini** okulundaki tarih öğretmenleri yazar, kalanı MEB'in **beceri temelli ortak soru havuzundan** gelir.

Kod	Öğrenme çıktısı	Tahmini soru
TAR.10.1.1	1040-1299 arasındaki önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırma	2
TAR.10.1.2	Devlet ve ordu teşkilatında değişim ve sürekliliği yorumlama	2
TAR.10.1.3	Sosyoekonomik faaliyetler ile yerleşme ve şehirleşme ilişkisini sorgulama	1–2
TAR.10.1.4	Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanatın Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşmasına etkisi	1–2

Senaryo nedir? MEB her ders ve sınıf için birkaç soru dağılımı (senaryo) yayımlar; okulundaki tarih zümresi birini seçip sınavdan önce duyurur. Kodlar 2026 Tarih Dersi Öğretim Programının 1. ünitesinden (Türkistan'dan Türkiye'ye, 20 ders saati) alınmıştır; **soru sayıları bu notun tahminidir**. **Öğretmenine hangi senaryonun seçildiğini sor.** Programın andığı savaşlar: Dandanakan, Pasinler, Malazgirt, Haçlı saldırıları, Hıttin ve Kudüs'ün yeniden fethi, Miryokefalon, Kösedağ. Programın andığı şahsiyetler: Hoca Ahmed Yesevi, Kaşgarlı Mahmud, Ömer Hayyam, Cezeri, İbnülarabi, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, İbni Bibi.

Tam puan için cevap yazma (Tarih)

Puan parçası	Öğretmenin baktığı şey
Kavram	Terimi doğru kullandın mı? (ikta, atabey, melik, gaza, fütüvvet, Ahilik, darüşşifa, medrese)
Kronoloji	Olayları doğru sıraya koydun mu? Yılı ya da yüzyılı doğru verdin mi?
Neden-sonuç	Olayın nedenini ve sonucunu ayrı ayrı yazdın mı?
Karşılaştırma	"Karşılaştırınız" diyorsa **benzerliği ve farkı** ölçütle yazdın mı?
Kanıt ve yargı	Verilen kaynaktan kanıt gösterip gerekçeli bir yargıya vardın mı?

Mini örnek: Malazgirt Savaşı'nın Türk tarihi açısından önemini açıklayınız.

Zayıf cevap

"Türkler kazandı, çok önemli bir savaştır."

Sonuç yazılmış, önem (etki) açıklanmamış. Puanın çoğunu kaybeder.

Tam puanlık cevap

1071'de Alp Arslan komutasındaki Büyük Selçuklu ordusu Bizans ordusunu yenmiştir. Bu zaferle **Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış**, Türkmen göçleri hızlanmış ve kısa sürede Anadolu'da ilk Türk beylikleri ile Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur. Bu yüzden Malazgirt, **Anadolu'nun Türk yurdu olma sürecinin başlangıcı** sayılır.

Tarih + taraflar + sonuç + uzun vadeli etki.

1. Türk tarihinin seyrini değiştiren askerî mücadeleler

TAR.10.1.1 (tahmini 2 soru)

Şekil 1. Tarih şeridi: Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte önemli askerî mücadeleler.

Mücadele	Taraflar	Sonuç ve Türk tarihine etkisi
Dandanakan (1040)	Selçuklular – Gazneliler	Selçuklular kazandı; **Büyük Selçuklu Devleti** kuruldu (Tuğrul Bey). Horasan'a hâkim olundu.
Pasinler (1048)	Selçuklular – Bizans ve Gürcü kuvvetleri	Selçuklu-Bizans arasındaki **ilk büyük savaş**; Selçuklular kazandı, Anadolu'ya akınlar hızlandı.
Malazgirt (1071)	Alp Arslan – Bizans İmparatoru Romen Diyojen	Selçuklu zaferi; **Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı**; Türkmen göçü hızlandı, ilk Türk beylikleri kuruldu.
I. Haçlı Seferi (1096–1099)	Avrupalı Haçlı orduları – Türkiye Selçukluları ve diğer Müslüman devletler	Türkiye Selçukluları **İznik'i kaybetti**, başkent **Konya**'ya taşındı; Kudüs'te Haçlı krallığı kuruldu (1099).
Miryokefalon (1176)	II. Kılıç Arslan – Bizans	Selçuklu zaferi; **Anadolu'nun kesin olarak Türk yurdu olduğu** anlaşıldı, Bizans savunmaya çekildi.
Hıttin (1187)	Selahaddin Eyyubi – Haçlılar	Haçlılar yenildi; **Kudüs yeniden fethedildi** (1187).
Kösedağ (1243)	Türkiye Selçukluları – Moğollar	Selçuklular yenildi, **Moğol (İlhanlı) hâkimiyetine** girildi; Anadolu'da siyasi birlik bozuldu, beylikler dönemine giden süreç başladı.

KOLAY **Örnek 1: Dandanakan, Malazgirt ve Kösedağ savaşlarını tarih şeridi üzerinde sıralayıp her birinin Türk tarihine bir etkisini yazınız.**

Dandanakan (1040): Büyük Selçuklu Devleti kuruldu. **Malazgirt (1071)**: Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı. **Kösedağ (1243)**: Türkiye Selçukluları Moğol hâkimiyetine girdi, Anadolu'nun siyasi birliği bozuldu.

ORTA **Örnek 2: Malazgirt ve Miryokefalon savaşlarını "taraflar", "sonuç" ve "Anadolu'ya etkisi" ölçütlerine göre karşılaştırınız.**

Taraflar: İkisinde de Türkler Bizans'a karşı savaşmıştır (Malazgirt'te Büyük Selçuklu, Miryokefalon'da Türkiye Selçuklu). **Sonuç:** İkisi de Türk zaferiyle bitmiştir. **Anadolu'ya etkisi (fark):** Malazgirt Anadolu'nun kapılarını **açmış**, yerleşmeyi başlatmıştır; Miryokefalon ise Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan çıkarma umudunu bitirmiş, Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu **kesinleştirmiştir**. Malazgirt bir başlangıç, Miryokefalon bir **pekiştirmedir**.

ZOR **Örnek 3: Haçlı Seferleri ile Kösedağ Savaşı'nın Türkiye Selçuklu Devleti'ne etkilerini benzerlik ve farklılıklar açısından değerlendiriniz.**

Benzerlik: İkisi de Türkiye Selçuklularını **dışarıdan gelen büyük bir güçle** karşı karşıya bırakmış, toprak ve güç kaybına yol açmıştır. **Farklılık:** I. Haçlı Seferi'nden sonra Selçuklular İznik'i kaybetse de başkenti Konya'ya taşıyarak **toparlanmış**, Miryokefalon'la yeniden güçlenmiştir. Kösedağ'dan sonra ise devlet Moğol hâkimiyetine girmiş, **bağımsızlığını ve siyasi birliğini kaybetmiştir**. Bu yüzden Kösedağ'ın kalıcı etkisi daha büyüktür.

Derinleşelim: "Türkiye" adı nereden geliyor?

- Malazgirt'ten sonra Anadolu'ya yoğun Türkmen göçü oldu ve Anadolu hızla Türk yurdu hâline geldi.
- **12. yüzyılın sonlarından itibaren** Avrupalı kaynaklar (özellikle Haçlı kaynakları) Anadolu'yu Türklerin ülkesi anlamında **"Turchia"** olarak adlandırmaya başladı.
- Bu adlandırma, bir ülkenin adının bir halkın yerleşme ve yurt edinme süreciyle nasıl şekillendiğini gösterir; ülkemizin adı bu tarihsel sürecin mirasıdır.

2. Devlet ve ordu teşkilatında değişim ve süreklilik

TAR.10.1.2 (tahmini 2 soru)

Program, Karahanlı ve Gazneli devletlerinin son dönemleri ile Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletlerinin devlet ve ordu yapısını inceler. Bazı unsurlar Türk devlet geleneğinden **sürdürülmüş**, bazıları İslam dünyası ve yeni coğrafyanın etkisiyle **değişmiştir**.

Alan	Süreklilik (devam eden)	Değişim (yeni olan)
Hâkimiyet anlayışı	Yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiği inancı (kut anlayışının devamı)	Halifenin onayı ve İslami meşruiyet önem kazandı; Tuğrul Bey'e **"Sultan"** unvanı verildi
Veraset sistemi	Ülke hanedanın ortak malı sayıldı; bu yüzden **taht kavgaları** sürdü	Melik denilen şehzadeler eyaletlere gönderildi; yanlarına **atabey** verildi
Hükümdarlık alametleri	Tuğ, otağ, nevbet (davul çalınması), taht	Hutbe okutmak ve sikke (para) bastırmak hükümdarlığın temel işareti oldu
Merkez teşkilatı	Hükümdara danışılan meclis geleneği	**Divan-ı Saltanat** (Büyük Divan), vezir ve kurumlaşmış bürokrasi
Toprak ve ordu	Atlı, okçu, hareketli ordu yapısı	**İkta sistemi**: Toprağın vergi geliri askerlere ve yöneticilere verildi, karşılığında asker beslediler; sultana bağlı ücretli **hassa ordusu** (gulamlar) kuruldu

KOLAY **Örnek 4: İkta sistemini açıklayınız ve devlete iki faydasını yazınız.**

İkta: Devlete ait toprakların vergi gelirinin, hizmet karşılığında asker ve devlet görevlilerine bırakılmasıdır. Faydaları: 1) Hazineden para çıkmadan **büyük ve hazır bir ordu** beslendi. 2) Toprakların **işlenmesi** ve üretimin sürmesi sağlandı; vergi toplama ve güvenlik yerinde düzenlendi.

ORTA **Örnek 5: "Ülke hanedanın ortak malıdır" anlayışının sürmesi Selçuklu devletleri için nasıl bir sonuç doğurmuştur? Bu süreklilik unsurunun devlet kurumlarına etkisini açıklayınız.**

Hükümdarın ölümünden sonra hanedanın bütün erkek üyeleri tahtta hak iddia ettiği için **taht kavgaları** yaşandı; bu durum devleti zayıflattı ve **parçalanmaya** yol açtı (Büyük Selçuklu Devleti'nin dağılmasında etkili oldu). Bu sorunu önlemek için **melik-atabey** düzenlemesi geliştirildi; ancak atabeylerin güçlenip kendi devletlerini (atabeylikleri) kurması yeni bir dağılma nedeni oldu.

ZOR **Örnek 6: Selçuklu sultanlarının hem tuğ ve nevbet gibi eski Türk hükümdarlık alametlerini kullanması hem de halifeden "Sultan" unvanı alması nasıl açıklanabilir? Değişim ve süreklilik kavramlarıyla yorumlayınız.**

Bu durum, Selçukluların **iki geleneği birleştirdiğini** gösterir. Tuğ ve nevbet gibi alametler **Türk devlet geleneğinin sürekliliğini** temsil eder; Türkmen ve asker kitlesine hükümdarın meşruiyetini gösterir. Halifeden alınan "Sultan" unvanı ise İslam dünyasında **yeni bir meşruiyet kaynağı** ekler (değişim). Selçuklular hem Türk hem İslam kimliğine dayanarak geniş ve farklı halklardan oluşan bir ülkeyi yönetmeye çalışmıştır.

Tuzak / Kavram yanılgısı

- "İkta = toprağın askere bağışlanması." Yanlış: Toprağın **mülkiyeti devlette** kalır; askere yalnızca **vergi geliri** bırakılır.
- "Atabey hükümdardır." Yanlış: Atabey, melik denilen şehzadeyi yetiştiren ve ona yönetimde yardım eden **devlet adamıdır**.

3. Sosyoekonomik hayat, yerleşme ve şehirleşme

TAR.10.1.3 (tahmini 1–2 soru)

Anadolu'ya gelen Türkler, yerleşik hayatla konargöçer hayatı birlikte sürdürdü. **Tarım ve hayvancılık** ekonominin temelini oluşturdu; **ticaret** devletin desteğiyle büyük gelişme gösterdi.

Ticaretin desteklenmesi:

- Ticaret yolları üzerine **kervansaraylar** (hanlar) yapıldı; yolcular ve hayvanları belirli süre ücretsiz ağırlandı.
- Kervanların uğradığı zararlar devlet tarafından karşılandı (bir tür **devlet güvencesi**).
- Limanlar (Antalya, Alanya, Sinop) alınarak deniz ticareti geliştirildi; Venedik gibi devletlerle ticaret antlaşmaları yapıldı.
- Panayırlar kuruldu (Kayseri yakınındaki Yabanlu Pazarı).

Fütüvvet ve Ahilik:

- **Fütüvvet:** Cömertlik, yiğitlik, dürüstlük gibi erdemlere dayanan ahlak anlayışı ve bu anlayışla örgütlenen topluluklar.
- **Ahilik:** 13. yüzyılda **Ahi Evran** öncülüğünde Anadolu'da kurulan, esnaf ve zanaatkârları bir araya getiren meslek ve ahlak teşkilatı.
- Ahiler; üretimin kalitesini denetler, fiyatları düzenler, çırak-kalfa-usta sırasıyla meslek eğitimi verir, dürüstlük, yardımseverlik ve topluma hizmet ahlakını öğretirdi.

Şehirleşme: Türkler fethettikleri şehirleri **cami, medrese, darüşşifa (şifahane), hamam, çarşı** gibi yapılarla yeniden imar etti. Bu yapılar çoğu zaman **vakıflar** aracılığıyla yapılıp yaşatıldı. Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirler bilim, ticaret ve kültür merkezleri hâline geldi.

ORTA **Örnek 7: Kervansarayların yapılması ile şehirlerin gelişmesi arasında nasıl bir ilişki vardır? Neden-sonuç zinciriyle açıklayınız.**

Devlet ticaret yollarına kervansaraylar yaptı ⇒ yolculuk **güvenli ve ucuz** hâle geldi ⇒ tüccarlar Anadolu'yu tercih etti, **ticaret hacmi arttı** ⇒ ticaret yolları üzerindeki şehirlerde pazar ve çarşılar büyüdü, esnaf ve zanaatkâr sayısı arttı ⇒ **şehirler zenginleşip genişledi**, cami, medrese, darüşşifa gibi yapılarla imar edildi.

ZOR **Örnek 8: Ahilik teşkilatının hem ekonomik hem de ahlaki işlevlerini açıklayınız. Ahiliğin Anadolu'nun Türkleşmesine katkısını değerlendiriniz.**

Ekonomik: Üretimin kalitesini ve fiyatları denetledi, haksız rekabeti önledi, çırak-kalfa-usta sistemiyle nitelikli iş gücü yetiştirdi. **Ahlaki:** Dürüstlük, cömertlik, yardımseverlik ve topluma karşı sorumluluk öğretilerini yaydı; yolculara ve yoksullara yardım etti. **Türkleşmeye katkı:** Türkmenlerin şehirlerde esnaf ve zanaatkâr olarak yerleşmesini kolaylaştırdı, şehir ekonomisinde Türk unsurunu güçlendirdi ve **sosyal dayanışmayı** sağlayarak yeni yurtta toplumsal düzenin kurulmasına yardım etti.

4. Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanat

TAR.10.1.4 (tahmini 1–2 soru)

Eğitim ve sağlık kurumları: Büyük Selçuklu veziri **Nizamülmülk**'ün kurduğu **Nizamiye Medreseleri** (Bağdat Nizamiyesi, 1067) devlet destekli düzenli eğitimin örneği oldu. Anadolu'da Kayseri'deki **Gevher Nesibe Darüşşifası** (1206) hem hastane hem tıp okulu olarak çalıştı.

Şahsiyet	Alanı ve eseri	İnsanlığın ortak mirasına katkısı
Hoca Ahmed Yesevi (12. yy)	Tasavvuf; *Divan-ı Hikmet*	Türkler arasında İslam'ı Türkçe ve sade bir dille yaydı; Anadolu'ya gelen dervişleri etkiledi
Kaşgarlı Mahmud (11. yy)	Dil; *Divanü Lügati't-Türk*	Türkçenin ilk büyük sözlüğü; Türk dilini, kültürünü ve coğrafyasını (dünya haritasıyla) belgeledi
Ömer Hayyam (11.-12. yy)	Matematik, astronomi, şiir; *Rubailer*	Sultan Melikşah için hazırlanan **Celali Takvimi**'nin hazırlanmasında görev aldı; cebire katkı yaptı
Cezeri (12.-13. yy)	Mühendislik, mekanik; otomatik makineler üzerine eseri	Otomatik çalışan su saatleri ve mekanizmalar tasarladı; **sibernetik ve robot biliminin öncülerinden** sayılır
İbnülarabi (12.-13. yy)	Tasavvuf, düşünce	Anadolu'da da yaşadı; düşünceleri İslam dünyasında ve ötesinde derin etki bıraktı
Mevlana Celaleddin Rumi (13. yy)	Tasavvuf, şiir; *Mesnevi*	Hoşgörü ve sevgi anlayışı; eserleri bugün dünyanın pek çok diline çevrilmiştir
Hacı Bektaş Veli (13. yy)	Tasavvuf; *Makalat*	Anadolu'da Türkmenler arasında birlik, ahlak ve hoşgörü öğretileri
Yunus Emre (13.-14. yy)	Tasavvuf şiiri; *Divan*	Sade Türkçeyle insan sevgisini işledi; Türkçenin edebî dil olarak gelişmesine büyük katkı
İbni Bibi (13. yy)	Tarih yazımı	Türkiye Selçuklu tarihini anlatan önemli bir kaynak eser yazdı

ORTA **Örnek 9: Dervişlerin ve tasavvuf önderlerinin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine katkısını iki örnekle açıklayınız.**

1) **Yunus Emre** ve **Hacı Bektaş Veli** gibi önderler, İslam'ı halkın anladığı **sade Türkçeyle** ve sevgi, hoşgörü merkezli bir anlayışla anlattı; bu, farklı toplulukların Türk-İslam kültürünü benimsemesini kolaylaştırdı. 2) Dervişlerin kurduğu **tekke ve zaviyeler** boş ya da sınır bölgelerine yerleşmeyi teşvik etti, yolculara konaklama ve yardım sağladı; bu yerler zamanla köy ve kasabalara dönüştü.

ZOR **Örnek 10: 11.-13. yüzyıllarda Türk-İslam medeniyeti ile aynı dönemin Batı (Avrupa) medeniyetini bilim ve eğitim anlayışı açısından karşılaştırınız.**

Türk-İslam medeniyeti: Medreselerde dinî ilimlerin yanında matematik, astronomi, tıp gibi bilimler de okutuldu; Cezeri'nin mekanik çalışmaları, Ömer Hayyam'ın takvim ve cebir çalışmaları, darüşşifalardaki uygulamalı tıp bilimin **gözleme ve uygulamaya** dayandığını gösterir. **Batı:** Aynı dönemde eğitim büyük ölçüde **kilise ve manastır okullarına** bağlıydı; üniversiteler 12.-13. yüzyılda yeni yeni ortaya çıkıyordu ve İslam dünyasından yapılan çeviriler Avrupa biliminin gelişmesine katkı sağladı. **Ortak nokta:** İkisinde de eğitim büyük ölçüde din kurumlarıyla bağlantılıydı.

Tuzak / Kavram yanılgısı

- Ömer Hayyam'ı yalnızca şair sanmak: Programda **bilim insanı** yönü öne çıkar (Celali Takvimi, matematik).
- Cezeri'yi Osmanlı dönemine yerleştirmek: Cezeri **12.-13. yüzyılda**, Artuklular döneminde yaşamıştır.

90+ Atölyesi

Kaynak temelli 5 zor problem: önce kendin çöz, sonra çözümle karşılaştır

Bu bölümdeki problemler bir **kaynak metin** üzerinden kurulur ve birden çok öğrenme çıktısını birleştirir. Kırmızı satır, öğrencilerin en çok puan kaybettiği yeri gösterir.

> "Kardeşim, Sivas'tan Konya'ya giden yolda her gün yürüyüşünün sonunda bir hana vardık. Hanın kapısında bizi karşılayanlar ne yiyecek ne yatak için para istedi. Yolda bir kervana saldırı olmuş, malları gitmiş; işittim ki sultanın hazinesi zararlarını ödemiş. Konya'da Ahi kardeşlerin dükkânlarında aldığım kumaşlar sağlam, fiyatları herkese aynıydı. Gece hastalanan yol arkadaşımı şifahaneye götürdük; hekimler para almadan ilgilendi."
>
> Atölye kaynağı (özgün, kurgusal bir tüccar mektubu, 13. yüzyıl)

1. Mektupta devletin ticareti desteklemek için uyguladığı iki politikayı bulunuz ve her birinin amacını yazınız.

1) **Kervansaraylarda ücretsiz konaklama**: yolculuğu güvenli ve ucuz hâle getirerek tüccarları Anadolu'ya çekmek. 2) **Kervanların uğradığı zararların hazine tarafından karşılanması** (devlet güvencesi): tüccarın riskini azaltıp ticareti sürekli kılmak.

Puan kaybettiren nokta: Politikayı bulup amacını (neden yapıldığını) yazmamak.

2. Mektupta Ahilik teşkilatının hangi ilkelerinin izleri vardır? Kanıt göstererek açıklayınız.

"Kumaşlar sağlam" ⇒ **kaliteli üretim ve denetim**; "fiyatları herkese aynıydı" ⇒ **dürüstlük ve adil fiyat**, haksız kazancın önlenmesi. Bu ilkeler Ahiliğin meslek ahlakını yansıtır.

Puan kaybettiren nokta: Kanıt cümlesini alıntılamadan genel Ahilik bilgisi yazmak.

3. Mektuptaki bilgilere dayanarak dönemin şehirleşme anlayışı hakkında bir çıkarım yapınız. Mektubun kaynak olarak güvenilirliğini sorgulayan iki soru yazınız.

Çıkarım: Şehirler yalnızca konut alanı değil; **ticaret (çarşı, Ahi dükkânları), sağlık (şifahane) ve konaklama (han)** yapılarıyla örgütlenmiş, vakıflar ve devlet desteğiyle halka ücretsiz hizmet veren merkezlerdir. Sorgulama soruları: Mektup gerçekten 13. yüzyıla mı ait, kim tarafından ve kime yazıldı? Tüccarın "işittim ki" dediği bilgi başka kaynaklarla (vakfiyeler, kroniklerle) doğrulanıyor mu?

Puan kaybettiren nokta: Mektubu tek başına kesin kanıt saymak; "işittim ki" ifadesinin kulaktan dolma bilgi olduğunu fark etmemek.

4. Mektupta sözü edilen düzenin kurulmasını mümkün kılan askerî gelişmeler nelerdir? En az iki savaşı neden-sonuç ilişkisi içinde yazınız.

Malazgirt (1071) ile Anadolu'nun kapıları açıldı ve Türk yerleşimi başladı; **Miryokefalon (1176)** ile Bizans'ın Anadolu'yu geri alma umudu bitti, Türkiye Selçuklu hâkimiyeti kalıcılaştı. Bu güvenli ortam sayesinde Sivas-Konya gibi yollar üzerinde kervansaraylar kurulabildi ve uzak mesafeli ticaret gelişti. (Antalya, Sinop gibi limanların alınması da ticareti güçlendirdi.)

Puan kaybettiren nokta: Kösedağ'ı (1243) bu düzenin kurucusu olarak göstermek: Kösedağ bu düzeni sarsan bir yenilgidir.

5. Mektup Kösedağ Savaşı'ndan (1243) sonra yazılmış olsaydı hangi bölümleri farklı olabilirdi? Değişim kavramıyla tahmin yürütünüz.

Kösedağ'dan sonra Moğol hâkimiyeti ve ağır vergiler nedeniyle devletin hazinesi zayıfladı; **kervan zararlarının ödenmesi** gibi uygulamaların sürmesi zorlaşmış olabilir. Siyasi birliğin bozulması **yol güvenliğini** azaltabilir, ticaret hacmi düşebilirdi. Buna karşın Ahilik gibi toplumsal kurumlar, devlet zayıfladığında **esnaf dayanışmasını** sürdürerek önem kazanabilirdi (süreklilik).

Puan kaybettiren nokta: Değişimin yanında süreklilik gösteren unsurları (Ahilik, vakıflar) hiç düşünmemek.

Prova 1 – Temel

Gerçek sınav gibi çöz: 40 dakika, açık uçlu sorular · Tüm sorular ve kaynaklar özgündür

1. (15 puan) Aşağıdaki savaşları kronolojik olarak sıralayınız ve her birinin tarafını yazınız: Kösedağ, Dandanakan, Miryokefalon, Malazgirt, Pasinler.

2. (15 puan) Dandanakan Savaşı ile Malazgirt Savaşı'nın sonuçlarını Türk tarihine etkileri açısından karşılaştırınız.

3. (15 puan) Selçuklu devlet yapısında "süreklilik" ve "değişim" gösteren ikişer unsur yazınız.

4. (15 puan) İkta sistemini açıklayınız. İkta sistemiyle ordu teşkilatı arasındaki ilişkiyi yazınız.

5. (15 puan) Ahilik teşkilatını tanımlayınız; teşkilatın üç işlevini yazınız.

6. (15 puan) Aşağıdaki şahsiyetlerin alanlarını ve birer katkısını yazınız: a) Kaşgarlı Mahmud. b) Cezeri. c) Ömer Hayyam.

7. (10 puan) Haçlı Seferleri'nin Türkiye Selçuklu Devleti'ne iki etkisini yazınız.

Prova 1 – Cevap Anahtarı ve Puanlama

Kısmi puanlar parantez içinde

1. Dandanakan (1040, Selçuklu-Gazneli) ⇒ Pasinler (1048, Selçuklu-Bizans/Gürcü) ⇒ Malazgirt (1071, Selçuklu-Bizans) ⇒ Miryokefalon (1176, Türkiye Selçuklu-Bizans) ⇒ Kösedağ (1243, Türkiye Selçuklu-Moğol). Sıralama (5 p), taraflar (her biri 2 p).

2. Dandanakan: Büyük Selçuklu Devleti kuruldu, Horasan'da hâkimiyet sağlandı (6 p). Malazgirt: Anadolu'nun kapıları açıldı, Türk yerleşimi başladı (6 p). Karşılaştırma: Dandanakan bir **devletin kuruluşunu**, Malazgirt **yeni bir yurdun açılmasını** sağladı (3 p).

3. Süreklilik: ülkenin hanedanın ortak malı sayılması, tuğ-nevbet gibi alametler, ilahi kaynaklı hâkimiyet anlayışı (her biri 3,5 p, iki tane). Değişim: Sultan unvanı ve halife onayı, ikta sistemi, Divan-ı Saltanat, hassa ordusu (her biri 4 p, iki tane).

4. Tanım: devlet topraklarının vergi gelirinin hizmet karşılığında asker ve görevlilere bırakılması; mülkiyet devlettedir (7 p). İlişki: ikta sahipleri gelir karşılığında asker besleyip savaşta hazır tuttu; böylece hazineye yük

olmadan büyük bir ordu oluştu (8 p).

5. Tanım: 13. yüzyılda Ahi Evran öncülüğünde kurulan esnaf ve zanaatkâr teşkilatı (6 p). İşlevler: üretim kalitesi ve fiyat denetimi; çırak-kalfa-usta meslek eğitimi; dürüstlük, yardımseverlik gibi ahlak eğitimi; sosyal dayanışma (her biri 3 p, üç tane).

6. a) Dil; Divanü Lügati't-Türk, Türkçenin ilk büyük sözlüğü (5 p). b) Mühendislik; otomatik makineler, sibernetiğin öncüsü (5 p). c) Matematik ve astronomi; Celali Takvimi'nin hazırlanması (5 p).

7. İznik'in kaybedilmesi ve başkentin Konya'ya taşınması; Anadolu'daki Türk ilerleyişinin bir süre yavaşlaması; Türk-İslam dünyasında birlik bilincinin artması (her biri 5 p, iki tane).

Toplam: 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 10 = 100 puan

Prova 2 – 90+ Zorluk

40 dakika, kaynak temelli: her cevabında kavram + kaynaktan kanıt + gerekçeli yargı olsun

> "Bu darüşşifanın giderleri için şehirdeki on dükkânın ve iki köyün gelirleri vakfedilmiştir. Hastalara din, dil ve mezhep ayrımı yapılmadan bakılacak; hekimler ayrıca talebelere tıp öğretecektir. Akıl hastalarına müzik ve su sesiyle tedavi uygulanacaktır."
>
> Kaynak (özgün, kurgusal bir vakfiye özeti, Kayseri, 13. yüzyıl)

1. (15 puan) Kaynaktaki darüşşifanın hem sağlık hem eğitim kurumu olduğunu gösteren kanıtları yazınız. Bu yapıya benzeyen gerçek bir Selçuklu kurumunu örnek veriniz.

2. (15 puan) Kaynaktaki vakıf uygulamasının şehirleşme ve sosyal hayat üzerindeki etkilerini neden-sonuç ilişkisiyle açıklayınız.

3. (15 puan) "Hastalara din, dil ve mezhep ayrımı yapılmadan bakılacak" ifadesini Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma süreciyle ilişkilendiriniz.

4. (15 puan) Kaynaktaki bilgileri aynı dönemin Avrupa'sındaki sağlık ve eğitim anlayışıyla karşılaştırınız (bir benzerlik, bir farklılık).

5. (15 puan) Bir öğrenci "Selçuklular yalnızca savaşçı bir toplumdu." yargısında bulunuyor. Bu yargıyı kaynaktan ve Bölüm 4'teki şahsiyetlerden kanıt göstererek değerlendiriniz.

6. (15 puan) Melik-atabey sistemini açıklayınız. Bu sistemin bir olumlu, bir olumsuz sonucunu yazınız.

7. (10 puan) Kösedağ Savaşı'nın Anadolu'nun siyasi yapısında yarattığı değişimi açıklayınız.

Prova 2 – Cevap Anahtarı ve Puanlama

Gerekçesiz doğru cevap en fazla yarım puan alır

1. Sağlık: hastalara bakılması, akıl hastalarının tedavisi (5 p). Eğitim: "hekimler talebelere tıp öğretecektir" (5 p). Örnek: Kayseri'deki **Gevher Nesibe Darüşşifası** (1206) (5 p).

2. Dükkân ve köy gelirlerinin vakfedilmesi ⇒ kurum devletten bağımsız ve **sürekli** gelir elde etti (5 p) ⇒ halka **ücretsiz** sağlık hizmeti sunuldu, şehrin cazibesi arttı (5 p) ⇒ şehirler sağlık, eğitim ve ticaret merkezlerine dönüştü; toplumsal dayanışma güçlendi (5 p).

3. Ayrım gözetmeyen hizmet, farklı inanç ve dillerden halkların Türk yönetimine **güven** duymasını sağladı (7 p); hoşgörü ve adalet anlayışı Türk-İslam kültürünün benimsenmesini kolaylaştırarak Türkleşme ve İslamlaşmayı **zorla değil, kaynaşmayla** destekledi (8 p).

4. Benzerlik: iki tarafta da sağlık ve eğitim kurumları çoğunlukla din kurumları ya da hayır kurumlarıyla bağlantılıydı (7 p). Farklılık: kaynaktaki darüşşifada **uygulamalı tıp eğitimi** ve müzikle tedavi gibi gözleme dayalı yöntemler vardı; Avrupa'da tıp eğitimi henüz yeni kurulan üniversitelerde ve sınırlı ölçüde gelişiyordu (8 p).

5. Yargı **eksik/yanlıştır** (3 p). Kanıtlar: kaynaktaki vakıf, darüşşifa ve tıp eğitimi (4 p); Cezeri, Ömer Hayyam, Mevlana, Yunus Emre gibi bilim ve kültür insanları (4 p); Ahilik ve ticaret düzeni (4 p).

6. Tanım: hükümdarın oğulları (melikler) eyaletlere gönderilir, yanlarına onları yetiştiren atabeyler verilir (5 p). Olumlu: şehzadeler yönetim deneyimi kazandı (5 p). Olumsuz: atabeyler güçlenerek merkeze karşı bağımsız atabeylikler kurdu, devlet parçalandı (5 p).

7. Türkiye Selçukluları Moğol (İlhanlı) hâkimiyetine girdi (4 p); merkezî otorite zayıfladı, Anadolu'nun siyasi birliği bozuldu (3 p); bu boşlukta Türkmen beylikleri güçlendi ve beylikler dönemine geçildi (3 p).

Toplam: 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 15 + 10 = 100 puan. 85 ve üstü ⇒ 90+ için hazırsın; altındaysan kaybettiğin sorunun bölümündeki "Derinleşelim" ve "Tuzak" kutularına dön.

Son gün kontrol listesi

- [ ] Tarih şeridi: Dandanakan 1040, Pasinler 1048, Malazgirt 1071, I. Haçlı 1096–1099, Miryokefalon 1176, Hıttin 1187, Kösedağ 1243.
- [ ] Her savaşın taraflarını ve Türk tarihine etkisini yazabiliyorum.
- [ ] Malazgirt başlangıç, Miryokefalon pekiştirme, Kösedağ kırılma noktası.
- [ ] "Turchia" adı 12. yüzyıl sonundan itibaren Avrupalı kaynaklarda.
- [ ] Süreklilik: ortak egemenlik anlayışı, tuğ-otağ-nevbet. Değişim: Sultan unvanı, ikta, divan, hassa ordusu.
- [ ] İkta: mülkiyet devlette, vergi geliri hizmet karşılığı.
- [ ] Melik-atabey sistemi ve atabeylikler.
- [ ] Kervansaray, devlet güvencesi, limanlar, panayır.
- [ ] Fütüvvet ve Ahilik (Ahi Evran): kalite, fiyat, meslek eğitimi, ahlak.
- [ ] Vakıflarla şehirleşme: cami, medrese, darüşşifa, han, hamam.
- [ ] Nizamiye Medreseleri (Nizamülmülk), Gevher Nesibe Darüşşifası (1206).
- [ ] Programdaki dokuz şahsiyet ve katkıları.
- [ ] Türk-İslam ve Batı medeniyetini bilim-eğitim açısından karşılaştırabiliyorum.
- [ ] Her "karşılaştırınız" sorusunda benzerlik + fark + ölçüt.

Bu nottaki tüm kaynak metinler, örnekler ve prova soruları bu not için özgün olarak hazırlanmıştır; "kurgusal" diye belirtilen mektup ve vakfiye gerçek belgeler değildir. MEB ortak soru havuzundan alınmış ya da MEB tarafından yayımlanmış sorular değildir. Öğrenme çıktısı kodları ve programın andığı savaşlar ile şahsiyetler 2026 Tarih Dersi Öğretim Programından alınmıştır; soru sayıları tahminidir.

Kaynak: MEB ÖDSGM OYSS Uygulama Takvimi 2026-2027; TYMM Tarih Dersi Öğretim Programı (2026)